

Χάρτες αιχώρος

ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ, ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΤΟΜΟΣ 2
VOLUME 2

ΤΕΥΧΟΣ 1
ISSUE 1

ΜΑΪΟΣ 2003
MAY 2003

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ - Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

ΚΟΚΚΩΣΗΣ ΧΑΡΗΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΜΠΕΡΙΑΤΟΣ ΗΛΙΑΣ

ΠΕΤΡΑΚΟΣ ΓΙΩΡΓΟΣ

ΔΕΦΝΕΡ ΑΛΕΞΗΣ

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Αραβαντινός Αθανάσιος	- ΕΜΠ
Ανδρικόπουλος Ανδρέας	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Βασενχόβεν Λουδοβίκος	- ΕΜΠ
Γιαννακούρου Τζίνα	- ΥΠΕΧΩΔΕ
Γιαννιάς Δημήτρης	- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Δελλαδέτσιμας Παύλος	- Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Δεμαθάς Ζαχαρίας	- Πάντειο Πανεπιστήμιο
Ιωαννίδης Γιάννης	- Tufts University, USA
Καλογήρου Νίκος	- ΑΠΘ
Καρύδης Δημήτρης	- ΕΜΠ
Κοσμόπουλος Πάνος	- ΔΠΘ
Κουκλέλη Ελένη	- University of California, USA
Λαμπριανίδης Λόης	- Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Λουκάκης Παύλος	- Πάντειο Πανεπιστήμιο
Λουρή Ελένη	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Μαντουβάλου Μαρία	- ΕΜΠ
Μελαχροινός Κώστας	- University of London, Queen Mary, UK
Μοδινός Μιχάλης	- Εθν. Κέντρο Περιβ. και Αειφ. Ανάπτυξης (ΕΚΠΙΑ)
Μπριασούλη Ελένη	- Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Παπαθεοδώρου Ανδρέας	- University of Surrey, UK
Πρεβελάκης Γεώργιος-Στυλ.	- Universite de Paris I, France
Φωτόπουλος Γιώργος	- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Χαστάογλου Βίλμα	- ΑΠΘ

Διεύθυνση:

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας

και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Περιοδικό ΑΕΙΧΩΡΟΣ

Πεδίον Άρεως, 38334 ΒΟΛΟΣ

<http://www.prd.uth.gr/aeihoros> e-mail: aeihoros@prd.uth.gr

τηλ.: 24210 - 74456 fax: 24210 - 74380

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Επιστημονικό Περιοδικό

αειχώρος

Επιμέλεια έκδοσης : Άννα Σαμαρίνα - Παναγιώτης Πανταζής
Layout : Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας
Σχεδιασμός εξωφύλλου : Γιώργος Παρασκευάς
Εκτύπωση : Αλέκος Ξουράφας
Κεντρική διάθεση : Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας

Περιεχόμενα

	Εισαγωγή	4
	Λαμπριανίδης Λ.	6
Τοπικά προϊόντα ως μέσο για την υποβοήθηση της ανάπτυξης των λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών της ευρωπαϊκής υπαίθρου	Μηριασούλη Ε.	36
Τα "κοινά" - πόροι συλλογικής ιδιοκτησίας και συλλογικής ευθύνης: έννοιες, προβλήματα και το ζήτημα της διαχείρισής τους	Μπεριάτος Η.	58
Σχεδιασμός και διαχείριση προστατευομένων περιοχών στην Ελλάδα: θεσμικές εξελίξεις, προβλήματα και προοπτικές	Ψυχάρης Ι., Γεωργίου Γ.	90
Το δημοσιονομικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης μετά τη διεύρυνση και οι επιπτώσεις του στην περιφερειακή συνοχή	Λιαργκόβας Π., Γιαννιάς Δ. και Φωτόπουλος Γ.	114
Συγκλίσεις και αποκλίσεις της ποιότητας ζωής στην Ελλάδα: 1960-2000	Γαβρήλου Ε., Μπουρδάκης Β.,	130
Cube II - Hypercube: Η Νοηματική Ανασυγκρότηση του Χώρου: ο επαναπροσδιορισμός των "Αρχιτεκτονικών Σταθερών" και των Πρωταρχικών Δομών "Σωματικής Εμπειρίας"		
	ΘΕΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	
	Στεφάνου Ι., Μιχάλαϊνα Ε.	146
Σχολιασμός στη Λευκή Βίβλο για την ενέργεια: η συμπληρωματικότητα τριών φαινομενικά αντικρουόμενων στόχων	Χατζηθεοδωρίδης Φ., Καζάκη Σ. και Πογιαρίδης Η.	160
Η Εφαρμογή των Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων Ανάπτυξης του Αγροτικού Χώρου στα Ελληνικά Νησιά		
	ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ	
	Κάρκα Ε.	182
William Lafferty - James Meadowcroft (επ.), Implementing Sustainable Development Strategies and Initiatives in High Consumption Societies		
	ΑΠΟΨΕΙΣ	198
Συνέντευξη με τον Louis Albrechts		200
Συνέντευξη με την Patsy Healey		206
Συνέντευξη με τον Ernest Alexander		216
Συνέντευξη με την Rachele Alterman		226
Συνέντευξη με τον Hans Mastop		234

Συγκλίσεις και αποκλίσεις της ποιότητας ζωής στην Ελλάδα: 1960-2000

Π. Λιαργκόβας, Δ. Γιαννιάς, Γ. Φωτόπουλος
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Περίληψη

Η εργασία αυτή εξετάζει την σύγκλιση και την εξέλιξη των ανισοτήτων μεταξύ των περιφερειών στην Ελλάδα από το 1960 μέχρι το 2000. Οι περιφερειακές ανισότητες ορίζονται και εξετάζονται με βάση έναν δείκτη ποιότητας ζωής. Υπολογίζουμε την πραγματική σύγκλιση ή απόκλιση μεταξύ των 13 περιφερειών της Ελλάδας χρησιμοποιώντας δύο (συμπληρωματικές) προσεγγίσεις, η πρώτη βασισμένη στο συντελεστή διαφοροποίησης και η δεύτερη βασισμένη σε κατατάξεις βάσει των τιμών του δείκτη ποιότητας ζωής.

Λέξεις κλειδιά

Σύγκλιση, περιφερειακές ανισότητες, ποιότητα ζωής.

Convergence and divergence of quality of life in Greece: 1960-2000

This article investigates convergence and divergence among Greek regions since 1960. Regional inequalities are examined through the development of a Quality of Life index. We use alternative approaches for the estimation of real convergence or divergence among the 13 Greek regions. The first one is based on the coefficient of variation and the second one on quality of life rankings.

Keywords

Convergence, regional inequalities, quality of life.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Βασικός σκοπός της εργασίας αυτής είναι η εξέταση των συγκλίσεων και αποκλίσεων στην Ελλάδα από το 1960 μέχρι σήμερα. Η πορεία των περιφερειακών ανισοτήτων δεν εξαντλείται μόνο στην ανάλυση του κατά κεφαλήν εισοδήματος, όπως γίνεται στις περισσότερες εργασίες, αλλά αναφέρεται και στην εξέλιξη πολλών επιμέρους στοιχείων της ποιότητας της ζωής ενός ατόμου.

Η οικονομική ανάλυση των περιφερειακών ανισοτήτων πάντοτε αποτελούσε ένα προσφιλές θέμα εξέτασης και συζήτησης στον ακαδημαϊκό χώρο. Η νεοκλασική θεωρία υποστηρίζει ότι το προϊόν (και τα εισοδήματα) διαφόρων περιοχών έχουν την τάση να εξομοιώνονται με την πάροδο του χρόνου. Σήμερα, η νεοκλασική θεωρία έχει δεχτεί έντονη κριτική και έχει αμφισβητηθεί από έναν μεγάλο αριθμό ερευνητών. Οι ερευνητές αυτοί χρησιμοποιούν νέα υποδείγματα μεγέθυνσης, στα οποία η συνάρτηση παραγωγής επηρεαζόμενη από την συγκέντρωση ανθρώπινου κεφαλαίου δεν εμφανίζει κυρτότητα. Συνεπώς, τα κατακεφαλήν εισοδήματα ανάμεσα σε διαφορετικές περιοχές είναι πιθανό να παρουσιάζουν ανομοιογένεια¹. Έμφαση έχει επίσης δοθεί και στο ρόλο των οικονομικών κλίμακας οι οποίες ενεργοποιούν κεντρομόλες δυνάμεις και μπορεί να οδηγήσουν σε άνισα επίπεδα ανάπτυξης².

Εμπειρικά, ο προσδιορισμός της σύγκλισης ή της απόκλισης έχει γίνει αντικείμενο έντονης αντιπαράθεσης. Η αντιπαράθεση αφορά κυρίως το επίπεδο της σύγκλισης ή απόκλισης, μεταξύ χωρών ή μεταξύ περιφερειών. Τόσο στη μία όσο και στην άλλη περίπτωση οι αναλύσεις της σύγκλισης/απόκλισης μεταξύ περιφερειών ή χωρών επικεντρώνονται σε νομισματικές και οικονομικές μεταβλητές, αγνοώντας ή παραλείποντας κοινωνικές και άλλες μεταβλητές που προσδιορίζουν κάποιο δείκτη ποιότητας ζωής που θα μπορούσε και αυτός να χρησιμοποιηθεί (εφόσον προσδιοριστεί επαρκώς) ως ένα γενικότερο μέτρο σύγκλισης ή απόκλισης μεταξύ χωρών ή περιφερειών. Η ποιότητα ζωής του ατόμου δεν εξαρτάται μόνο από το εισόδημα και τις τιμές των προϊόντων, οι οποίες μαζί με τις προτιμήσεις του προσδιορίζουν ποια αγαθά και υπηρεσίες θα καταναλώσει, αλλά και από άλλους παράγοντες, όπως για παράδειγμα, η υποδομή, η ποιότητα του περιβάλλοντος, η παιδεία, η εργασία, η υγεία κ.λπ..

Στην επόμενη ενότητα αναλύεται ένα θεωρητικό πλαίσιο που ερμηνεύει την επιλογή των δεικτών ποιότητας ζωής. Η ενότητα 3 εξειδικεύει τους δείκτες και η ενότητα 4 περιγράφει τη μέθοδο με βάση την οποία ελέγχεται η σύγκλιση/απόκλιση καθώς και η εξέλιξη των περιφερειακών ανισοτήτων στην Ελλάδα. Η πέμπτη ενότητα παρουσιάζει τα αποτελέσματα και παρέχει κάποιες εξηγήσεις για τις παρατηρούμενες τάσεις και τέλος, η τελευταία ενότητα συγκεντρώνει τα βασικά συμπεράσματα.

¹ Βλ. για παράδειγμα, Van der Ploeg and Tang (1992).

² Υποδείγματα που χρησιμοποιούν αυτό το σκεπτικό βρίσκονται στους: Krugman (1991), Krugman και Venables (1990).

ΔΕΙΚΤΕΣ ΜΕΤΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ ΖΩΗΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Ο ακριβής προσδιορισμός της ποιότητας ζωής είναι πολύ δύσκολος εξαιτίας του γεγονότος ότι η τελευταία περιλαμβάνει αντικειμενικά και υποκειμενικά στοιχεία. Κατά συνέπεια, δεν υπάρχει μια γενική συμφωνία σχετικά με την ποιότητα ζωής. Έχουν γίνει, ωστόσο, διάφορες προσπάθειες για τον προσδιορισμό ενός κοινού ορισμού της ποιότητας ζωής. Μία από αυτές ανήκει στον Allardt (1976, 1981), ο οποίος προβαίνει σε μια διάκριση μεταξύ αντικειμενικών και υποκειμενικών στοιχείων διαβίωσης, λαμβάνοντας υπόψη τέσσερις διαφορετικές διαστάσεις: (α) το επίπεδο διαβίωσης, το οποίο συμπεριλαμβάνει τις επονομαζόμενες υλικές ανάγκες (υγεία, διατροφή, απασχόληση, εισόδημα, κ.λπ.), (β) την ποιότητα διαβίωσης, η οποία συμπεριλαμβάνει τις άυλες συνθήκες διαβίωσης (ποιότητα ανθρώπινων σχέσεων, κοινωνική και πολιτισμική ολοκλήρωση, ποιότητα του περιβάλλοντος), (γ) την ικανοποίηση, η οποία αφορά την υποκειμενική άποψη για το επίπεδο των συνθηκών διαβίωσης και (δ) την ευτυχία, που αφορά την υποκειμενική άποψη για την ποιότητα διαβίωσης.

Οι Andrews and Szalai (1980) θεωρούν την ποιότητα ζωής ως ένα συνδυασμό όλων των προαναφερθέντων υλικών και άυλων, αντικειμενικών και υποκειμενικών στοιχείων, λόγω της στενής σχέσης που υπάρχει μεταξύ τους.

Οι Cantril (1965), Brandurn (1969) και Bradburn και Carloviz (1965) κάνουν διάκριση μεταξύ γνωσιολογικών και συναισθηματικών συντελεστών της υποκειμενικής ευημερίας. Οι γνωσιολογικοί συντελεστές σχετίζονται με μια συγκριτική διαδικασία που αφορά στόχους ζωής, επιτεύγματα και βαθμό ικανοποίησης, ενώ οι συναισθηματικοί συντελεστές σχετίζονται με τον περισσότερο συναισθηματικό και μη ορθολογικό χαρακτήρα της ευτυχίας.

Οι Hauser και Lorcher (1973) και Gerson (1976) διακρίνουν μεταξύ ατομικών και συλλογικών συνθηκών διαβίωσης, ενώ οι Galtung και Wirak(1976) και Inglehart (1977) διακρίνουν μεταξύ πρωταρχικών και δευτερευουσών αναγκών και υπηρεσιών και υλιστικών και μετα-υλιστικών αξιών. Η ατομική-συλλογική προσέγγιση αφορά κατά κύριο λόγο την ανάλυση του βιοτικού επιπέδου από την άποψη των προσωπικών συνθηκών ή επιθυμιών και των δημόσιων συμφερόντων, ενώ οι προσεγγίσεις που βασίζονται στις πρωταρχικές και δευτερεύουσες ανάγκες και υπηρεσίες και στις υλιστικές και μετα-υλιστικές αξίες μπορούν να συγκριθούν με το σχήμα υλικές-άυλες ανάγκες, που προαναφέρθηκε.

Από μια περισσότερο πρακτική άποψη, όλες οι παραπάνω προσεγγίσεις συγκλίνουν προς έναν αρκετά ομοιογενή κατάλογο βασικών συντελεστών της ποιότητας ζωής. Ο κατάλογος αυτός περιλαμβάνει συντελεστές όπως ο πληθυσμός, το εισόδημα και η υλική ευημερία, οι υγειονομικές συνθήκες, η στέγαση, η διαθεσιμότητα υπηρεσιών, η εγκληματικότητα, η απασχόληση και οι συνθήκες εργασίας, το αστικό και φυσικό περιβάλλον, οι προσωπικές σχέσεις και η συμμετοχή.

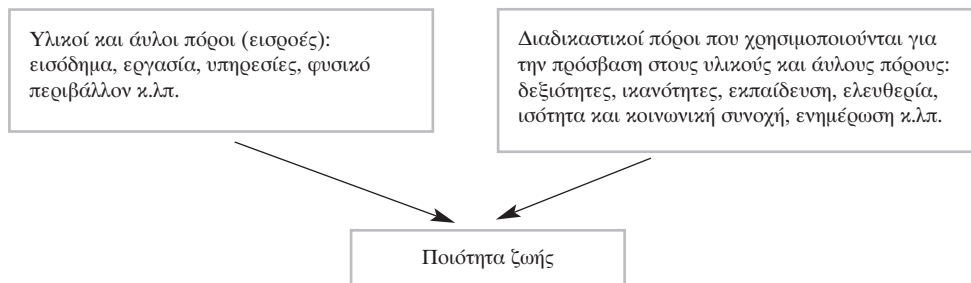
Στα παραπάνω πρέπει να λάβουμε υπόψη το γεγονός ότι η ύπαρξη πόρων για την ικανοποίηση των αναγκών δεν σημαίνει απαραίτητα την πρόσβαση στους πόρους. Ο χρόνος που

απαιτείται για την πρόσβαση, η πληροφόρηση, η ύπαρξη ικανοτήτων για τη χρήση των τεχνολογιών πρόσβασης αλλά και ο βαθμός ελευθερίας στην επιλογή των ατόμων αποτελούν σημαντικά στοιχεία της ποιότητας ζωής. Για παράδειγμα, ο αριθμός των γιατρών σε μια περιοχή μπορεί να μην έχει σημασία, αν δεν είναι προσιτοί σε ορισμένες κοινωνικές ομάδες. Ένα επιπλέον στοιχείο είναι και οι διευρυνόμενες κοινωνικές ανισότητες, οι οποίες δεν περιορίζονται μόνο στο εισόδημα (όπως στο παρελθόν), αλλά επεκτείνονται και στην κατοχή γνώσης και πληροφόρησης.

Οι εξελίξεις αυτές δημιουργούν πρόσθετες περιπλοκές στους ασκούντες την πολιτική. Δημιουργούν περιπλοκές γιατί υποδομές όπως το δια-δίκτυο είναι κατά κανόνα μη ορατές σε σχέση με τις παραδοσιακές υποδομές (δρόμοι, σιδηρόδρομοι, αεροδρόμια) που χαρακτήρισαν την βιομηχανική εποχή.

Με βάση τα παραπάνω, διακρίνουμε τις εξής αναλυτικές διαστάσεις της ποιότητας ζωής: (1) γενική κοινωνικο-οικονομική κατάσταση, (2) διαθέσιμες υπηρεσίες, (3) εσωτερικές κοινωνικές ανισότητες μεταξύ των κατοίκων, (4) ελκυστικότητα της περιοχής, (5) τεχνολογία και καινοτόμο δυναμικό και (6) φυσικό περιβάλλον. Οι πρώτες τρεις διαστάσεις είναι μέρος των διαθέσιμων πόρων και υπηρεσιών, δηλαδή των εισροών, ενώ οι άλλες τρεις σχετίζονται με τις διαδικασίες πρόσβασης και τους περιορισμούς (βλ. Διάγραμμα 1). Είναι δυνατό, δηλαδή, σε μια περιοχή να υπάρχουν αρκετοί διαθέσιμοι πόροι που όμως δεν είναι σε θέση να βελτιώσουν την ποιότητα ζωής διότι: (α) οι διάφορες κοινωνικοοικονομικές τάξεις δεν διαθέτουν τις ίδιες κοινωνικοοικονομικές δυνατότητες, (β) οι επιμέρους ομάδες του πληθυσμού δεν έχουν επαρκείς και ποικίλες δεξιότητες και ικανότητες που να τους επιτρέπουν την πρόσβαση σε υπηρεσίες, (γ) υπάρχουν συγκρούσεις μεταξύ μονίμων κατοίκων και διακινούμενων σε αυτή, (δ) δεν υπάρχει ελεύθερη και ανεμπόδιστη επιλογή των διαδικασιών πρόσβασης σε πόρους και (ε) δεν υπάρχει μια δημοκρατική και διάχυτη κατανομή πληροφοριών και των τεχνολογιών και δεξιοτήτων που είναι απαραίτητες για την πρόσβαση σε αυτές και την αξιοποίησή τους.

Διάγραμμα 1: Εισροές και διαδικαστικοί πόροι που επηρεάζουν την ποιότητα ζωής

Η προσέγγιση αυτή βρίσκεται σε συμφωνία με την πολιτική της ΕΕ σχετικά με τη βιώσιμη ανάπτυξη (CEC, 1977•CEC, 1999). Η πολιτική αυτή επικεντρώνεται στην ενίσχυση της οικονομικής ευημερίας και της απασχόλησης στις μικρές και μεγάλες πόλεις, στην προαγωγή της ισότητας, της κοινωνικής ένταξης, στην προστασία του αστικού και φυσικού περιβάλλοντος και στην ενίσχυση της αστικής διοίκησης και τοπικής αυτοδιοίκησης.

Τέλος, είναι σύμφωνη με το πνεύμα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Λισσαβόνας, το οποίο όρισε τους δείκτες διαρθρωτικής ή πραγματικής σύγκλισης μεταξύ των χωρών-μελών της ΕΕ. Οι δείκτες αυτοί καλύπτουν τις εξής διαστάσεις: (α) γενική οικονομική κατάσταση, (β) εργασία, (γ) παιδεία - έρευνα - τεχνολογία, (δ) οικονομικές μεταρρυθμίσεις, (ε) κοινωνική συνοχή και (στ) περιβάλλον³.

Η ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΤΩΝ ΔΕΙΚΤΩΝ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ ΖΩΗΣ

Υλικοί και άυλοι πόροι (εισροές)

Γενική κοινωνικο-οικονομική κατάσταση

Οι κοινωνικο-οικονομικοί δείκτες αποτελούν αναμφισβήτητα το επίκεντρο του ενδιαφέροντος κάθε μελέτης σχετικά με την ποιότητα ζωής. Προσδιορίζουν τις δυνατότητες που έχουν τα άτομα να βελτιώσουν το επίπεδο διαβίωσης τους. Σε γενικές γραμμές, στους βασικούς κοινωνικο-οικονομικούς δείκτες συμπεριλαμβάνονται το εισόδημα, η κατοικία, η απασχόληση και η κατανάλωση. Από αυτούς, το εισόδημα είναι σημαντικός παράγοντας της ποιότητας ζωής γιατί προσδιορίζει την προσωπική οικονομική κατάσταση. Ο βασικότερος δείκτης που αποτυπώνει την εισοδηματική κατάσταση των κατοίκων μιας περιοχής και που χρησιμοποιείται στη μελέτη αυτή είναι το κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Η ύπαρξη και το μέγεθος της κατοικίας αποτελούν επίσης σημαντικά στοιχεία της ποιότητας ζωής ενός ατόμου. Προκειμένου να την προσδιορίσουμε χρησιμοποιούμε τρεις δείκτες: τον αριθμό νέων κατοικιών ανά κάτοικο, τον αριθμό δωματίων νέων κατοικιών ανά κάτοικο και τον όγκο σε μ³ νέων κατοικιών ανά κάτοικο. Η απασχόληση δεν εξασφαλίζει μόνο τα προς το ζην, αλλά εξασφαλίζει και την κοινωνική δράση των ατόμων. Επίσης, πέρα από τις άμεσες επιδράσεις έχει και έμμεσες, αφού όσο μεγαλύτερο είναι το μέγεθος της απασχόλησης, τόσο υψηλότερα είναι τα έσοδα από δημοτικά τέλη και φόρους που είναι απαραίτητοι για την ανάπτυξη μιας περιοχής. Η ύπαρξη ανεργίας αντιστοιχεί σε μειωμένους αρχικούς πόρους και κατά συνέπεια σε επιδείνωση της ποιότητας ζωής. Υψηλά ποσοστά ανεργίας υποδηλώνουν επίσης και ενδεχόμενες πηγές σύγκρουσης μεταξύ των κοινωνικών ομάδων. Οι άνεργοι υφίστανται οικονομικές απώλειες, οι οποίες οδηγούν σε μείωση των κοινωνικών επαφών, οικογενειακές προστριβές, αλλά ακόμη και σε

³ Βλ. EU Commission (2002) The Lisbon Strategy-Making Change happen, Commission Staf Working Paper, SEC (2002) 29/2.

επιδείνωση της υγείας τους. Για την ακριβή αποτύπωση της σημασίας της απασχόλησης χρησιμοποιείται το ποσοστό ανεργίας. Τέλος, για τον προσδιορισμό της καταναλωτικής δαπάνης, χρησιμοποιούμε ως δείκτες την οικιακή χρήση ηλεκτρικού ρεύματος και τον αριθμό των επιβατικών αυτοκινήτων ιδιωτικής χρήσης.

Διαθέσιμες υπηρεσίες

Η ποιότητα ζωής ενός ατόμου εξαρτάται από τις διαθέσιμες υπηρεσίες που υπάρχουν στην περιοχή κατοικίας και οι οποίες ικανοποιούν βασικές του ανάγκες. Πρέπει να τονιστεί ότι το φάσμα των υπηρεσιών σε μια περιοχή δεν είναι ομοιογενές. Υπάρχουν σημαντικές διαφορές ανάμεσα σε περιοχές όπου υπάρχουν μεγάλες πόλεις, στις οποίες παρατηρείται κατά κανόνα μεγάλη συγκέντρωση υπηρεσιών και άλλων δραστηριοτήτων. Για την περιγραφή των υπηρεσιών μιας περιοχής είναι σκόπιμο να χρησιμοποιείται μεγάλος αριθμός δεικτών. Οι πιο σημαντικοί τομείς από την άποψη αυτή είναι ο τομέας της υγείας, της παιδείας, των μεταφορών, των επικοινωνιών, της ασφάλειας και του πολιτισμού.

Η υγειονομική προστασία και ιατρική περίθαλψη αποτελούν απαραίτητες εισροές για την εξασφάλιση της υγείας των κατοίκων μιας περιφέρειας ή μιας χώρας. Ο αριθμός κλινών θεραπευτηρίων ανά 1000 άτομα, ο αριθμός των γιατρών και οδοντιάτρων ανά 1000 άτομα καθώς και ο αριθμός των φαρμακείων ανά 1000 άτομα αποτελούν συγκεκριμένους δείκτες υποδομής υγειονομικής προστασίας που χρησιμοποιούνται στην παρούσα μελέτη.

Η παροχή παιδείας αποτελεί επίσης έναν από τους σημαντικότερους πόρους για την ποιότητα ζωής. Αυτό συμβαίνει γιατί ορισμένες περιφέρειες προσφέρουν πολύ περισσότερες δυνατότητες εκπαίδευσης σε σχέση με άλλες. Χρησιμοποιούμε πέντε δείκτες που αντανakλούν την παροχή εκπαίδευσης: τον αριθμό των δημοσίων σχολείων ανά 1000 άτομα, τον αριθμό του διδακτικού προσωπικού των δημοσίων σχολείων ανά 1000 άτομα καθώς και τη σχέση των μαθητών δημοτικών σχολείων, γυμνασίων και λυκείων με το διδακτικό προσωπικό αντίστοιχα.

Οι μεταφορικές υπηρεσίες αποτελούν επίσης σημαντικό στοιχείο της ποιότητας ζωής σε μια περιοχή. Οι συγκεκριμένοι δείκτες που χρησιμοποιούνται είναι ο αριθμός των λεωφορείων και των ταξί σε κυκλοφορία ανά 1000 κατοίκους. Δυστυχώς για τους άλλους δύο τομείς, ασφάλεια και πολιτισμός δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία.

Φυσικό και Αστικό περιβάλλον

Το φυσικό και αστικό περιβάλλον ασκεί σημαντικές επιδράσεις στην ποιότητα ζωής των ατόμων. Στις περισσότερες μελέτες πάνω στο περιβάλλον καταρτίζονται περιβαλλοντικοί δείκτες με τους οποίους ορίζεται η ποσότητα των περιβαλλοντικών ζημιών, όπως ο βαθμός ρύ-

πανσης, τα επίπεδα SO₂, τα αιωρούμενα σωματίδια κ.λπ.. Στους περιβαλλοντικούς δείκτες περιλαμβάνονται επίσης, ποσοτικές έρευνες για την ποιότητα των ανοικτών εκτάσεων, των υδάτινων περιοχών καθώς και δείκτες που σχετίζονται με το κλίμα. Στην τρέχουσα μελέτη δεν κατέστη δυνατή η εξεύρεση στοιχείων φυσικού περιβάλλοντος ανά περιφέρεια. Χρησιμοποιούμε ωστόσο δύο δείκτες για το αστικό περιβάλλον, το λόγο του αριθμού κατοίκων της πρωτεύουσας και του αριθμού κατοίκων της περιφέρειας, καθώς και την πυκνότητα του πληθυσμού ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Είναι φανερό ότι η αύξηση των τιμών των δεικτών αντι-στοιχεί σε επιδείνωση της ποιότητας του αστικού περιβάλλοντος.

Ελκυστικότητα

Η ελκυστικότητα μιας περιοχής περιλαμβάνει πολλά επιμέρους στοιχεία, υποκειμενικά και αντικειμενικά που παρακινούν τα άτομα να την κατοικήσουν. Για να προσδιορίσουμε την ελκυστικότητα μιας περιοχής μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε δείκτες-υποκατάστατα που προσφέρουν μια σχετικά αντικειμενική εικόνα. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιούμε τέσσερις δείκτες: τον αριθμό των κλινών σε ξενοδοχεία ανά κάτοικο, τον αριθμό των ετήσιων διανυκτερεύσεων αλλοδαπών ανά κάτοικο, τον αριθμό των ετήσιων διανυκτερεύσεων ημεδαπών ανά κάτοικο καθώς και τον αριθμό των γεννήσεων ανά κάτοικο. Ο αριθμός των κλινών σε ξενοδοχεία υποδηλώνει τουριστική έλξη. Επιπλέον, ο αριθμός των διανυκτερεύσεων δείχνει το βαθμό στον οποίο μια περιοχή προσελκύει τουρίστες. Πρόκειται για έναν γενικό δείκτη ο οποίος συνυπολογίζει όλα τα είδη επισκεπτών, είτε αυτοί προσελκύνονται από επιχειρηματικές δραστηριότητες είτε από τουριστικά αξιοθέατα. Ο αριθμός των γεννήσεων εκφράζει το βαθμό στον οποίο μια περιοχή έλκει άτομα τα οποία έχουν σκοπό να την καταστήσουν επίκεντρο της ζωής τους, τουλάχιστον μακροπρόθεσμα. Ο όρος ελκυστικότητα θα πρέπει να εκληφθεί με την ευρεία έννοια και συμπεριλαμβάνει επίσης οικονομικά στοιχεία, δηλαδή την περιοχή ως τόπο απασχόλησης και διαβίωσης.

Διαδικαστικοί πόροι που χρησιμοποιούνται για την πρόσβαση σε υλικούς και άυλους πόρους

Ισότητα και Κοινωνική Συνοχή

Η κοινωνική συνοχή είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την πρόσβαση στους υλικούς και άυλους πόρους μιας περιοχής. Η έλλειψη της είναι δυνατό να οδηγήσει στη δημιουργία περιθωριοποιημένων ομάδων, να εντείνει τις συγκρούσεις και την εγκληματικότητα σε μια περιοχή και κατά συνέπεια να επηρεάσει αρνητικά την ποιότητα ζωής. Η κοινωνική συνοχή αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον σήμερα καθώς η εισαγωγή της τεχνολογίας της πληροφορικής δημιουργεί καινούργια δεδομένα. Η κοινωνική συνοχή σχετίζεται με την κατανομή του εισοδήματος, με την ανισότητα στην εκπαίδευση, το επάγγελμα, την εθνική καταγωγή και το φύλ-

λο. Προκειμένου να προσδιορίσουμε ενδεχόμενες εστίες κοινωνικών ανισοτήτων χρησιμοποιούμε ως δείκτη τη διαφορά ανάμεσα στα ποσοστά του αστικού και του αγροτικού πληθυσμού. Όσο μεγαλύτερη είναι αυτή η διαφορά τόσο εντονότερες είναι οι εστίες σύγκρουσης.

Ενημέρωση, πληροφόρηση

Η ενημέρωση και πληροφόρηση είναι επίσης απαραίτητα στοιχεία για την πρόσβαση στους υλικούς και άυλους πόρους. Ο δείκτης που χρησιμοποιείται είναι ο αριθμός των τηλεφωνικών συνδέσεων/συσκευών ανά 1000 άτομα.

Πίνακας 1: Επιλογή δεικτών

A. Υλικοί και άυλοι πόροι (εισροές)	Πηγή
<i>Γενική κοινωνικο-οικονομική κατάσταση</i>	
<i>Εισόδημα</i>	
1. ΑΕΠ κατά κεφαλή (% μ.ο. χώρας)	ΕΣΥΕ
Κατοικία	
2. Αριθμός νέων κατοικιών ανά 1000 άτομα	Βάση δεδομένων all media
3. Αριθμός δωματίων νέων κατοικιών/ 1000 άτομα	Βάση δεδομένων all media
4. Όγκος σε χιλ. m3 νέων κατοικιών /1000 άτομα	Βάση δεδομένων all media
Απασχόληση	
5. Ποσοστό απασχόλησης	ΕΣΥΕ
6. Ποσοστό ανεργίας	ΕΣΥΕ
Κατανάλωση	
7. Οικιακή χρήση ηλεκτρικού ρεύματος/1000 κατοίκους	Βάση δεδομένων all media
8. Επιβατ.αυτοκ. ΙΧ σε κυκλοφορία /1000 κατοίκους	Βάση δεδομένων all media
<i>Διαθέσιμες υπηρεσίες</i>	
Υγεία	
9. αριθμός κλινών θεραπευτ. /1000 κατοίκους	Βάση δεδομένων all media
10. αριθμός ιατρών /1000 κατοίκους	Βάση δεδομένων all media
11. αριθμός οδοντιάτρων /1000 κατοίκους	Βάση δεδομένων all media
12. αριθμός φαρμακείων /1000 κατοίκους	Βάση δεδομένων all media
Παιδεία	
13. αριθμ δημοσίων σχολείων(δημ. Γυμν.λύκεια) /1000 άτομα	Βάση δεδομένων all media
14. αριθμ. Διδ.προς. Δημοσίων σχολείων/1000 άτομα	Βάση δεδομένων all media
15. μαθητές δημ. Σχολείων/δάσκαλο	Βάση δεδομένων all media
16. μαθητές γυμν./καθηγητή	Βάση δεδομένων all media
17. μαθητές λυκείων /καθηγητή	Βάση δεδομένων all media
Μεταφορές	
18. Ταξί σε κυκλοφορία/1000 κατοίκους	Βάση δεδομένων all media
19. Λεωφορεία σε κυκλοφορία/1000 κατοίκους	Βάση δεδομένων all media
Φυσικό και αστικό περιβάλλον	
20. αρ. κατοίκων πρωτευ./αριθμ. Κατοίκων περιφ	Βάση δεδομένων all media
21. Πυκνότητα πληθυσμού, κάτοικοι/τ.χμ.	ΕΣΥΕ
Ελκυστικότητα	
22. κλίνες σε ξενοδοχεία ανά κάτοικο	Βάση δεδομένων all media
23. Διανυκτερ. Αλλοδαπών ανά κάτοικο	Βάση δεδομένων all media
24. Διανυκτερ. Ημεδαπών ανά κάτοικο	Βάση δεδομένων all media
Γεννήσεις ανά κάτοικο	
B. Διαδικαστικοί πόροι που χρησιμοποιούνται για την πρόσβαση σε υλικούς και άυλους πόρους	
<i>Ισότητα και Κοινωνική Συνοχή</i>	
25. Διαφορά αστικού και αγροτικού πληθυσμού	Βάση δεδομένων all media
<i>Ενημέρωση, πληροφόρηση</i>	
26. Κύριες τηλεφωνικές συνδέσεις, συσκευές/1000 κατ.	Βάση δεδομένων all media

Η ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ Η ΑΠΟΚΛΙΣΗΣ

Στατιστικά, οικονομικές σειρές διαφορετικών περιοχών συγκλίνουν όταν η πιθανότητα να διαφέρουν οι σειρές αυτές περισσότερο από ένα συγκεκριμένο ποσό γίνεται πολύ μικρή. Το απλούστερο μέτρο σύγκλισης ή απόκλισης περιφερειακών ανισοτήτων περιλαμβάνει την διαφοροποίηση των τιμών των μεταβλητών που χρησιμοποιούνται στις επιμέρους περιφέρειες⁴. Το κέντρο βάρους των περισσότερων μελετών εστιάζεται στην εξέλιξη της σταθερής απόκλισης του κατά κεφαλήν εισοδήματος σε διάφορες περιοχές ή χώρες. Αυτή η μέθοδος χρησιμοποιείται και από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις τακτικές της εκθέσεις σχετικά με την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη των ευρωπαϊκών περιφερειών. Στην ίδια γραμμή πλευσης βρίσκονται και οι Barro και Sala i Martin (1991, 1992), Baumol (1986) και Durlauf και Johnson (1992). Προσπαθούν να διερευνήσουν εάν οι φτωχότερες χώρες αναπτύσσονται ταχύτερα από τις πλουσιότερες, πράγμα που ισοδυναμεί με τον προσδιορισμό μιας αρνητικής σχέσης μεταξύ του αρχικού κατά κεφαλήν εισοδήματος μιας χώρας και της μετέπειτα μεγέθυνσής του για μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Με άλλα λόγια, η προσέγγισή τους σχετίζεται με την διαδικασία σταδιακής μεγέθυνσης του νεοκλασικού υποδείγματος.

Στο άρθρο αυτό, προσδιορίζουμε την πορεία των περιφερειακών ανισοτήτων χρησιμοποιώντας δύο διαφορετικές προσεγγίσεις. Καταρχήν, εξετάζουμε τις σειρές 26 διαφορετικών μεταβλητών που ανταποκρίνονται στην ύπαρξη υλικών και άυλων πόρων (εισροές) καθώς και σε διαδικαστικούς πόρους για την πρόσβαση στις εισροές. Οι εισροές αυτές σχετίζονται με την γενική κοινωνικο-οικονομική κατάσταση μιας περιοχής, με την παροχή υγείας, παιδείας, μεταφορών, με το αστικό περιβάλλον, την ελκυστικότητα και την κοινωνική ισότητα και πρόσβαση στην ενημέρωση. Η ανάλυση βασίζεται σε πέντε χρονικές περιόδους, 1960, 1970, 1980, 1990, 2000 έτσι ώστε να είναι δυνατή η εξαγωγή συμπερασμάτων που αφορούν τις επιμέρους δεκαετίες. Οι μεταβλητές που περιέχονται στην ανάλυση αφορούν τις 13 περιφέρειες της χώρας NUTS II: Ανατολική Μακεδονία & Θράκη, Κεντρική Μακεδονία, Δυτική Μακεδονία, Ήπειρος, Θεσσαλία, Ιόνια Νησιά, Δυτική Ελλάδα, Στερεά Ελλάδα, Αττική, Πελοπόννησος, Βόρειο Αιγαίο, Νότιο Αιγαίο και Κρήτη. Η βασικές πηγές των στοιχείων είναι η ΕΣΥΕ και η βάση δεδομένων all media.

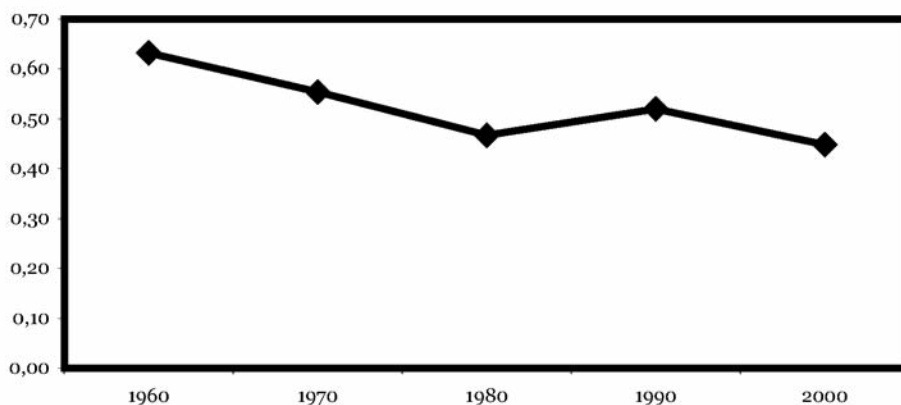
Υπολογίζουμε για κάθε μεταβλητή τη διαχρονική διαφοροποίηση των τιμών της μεταξύ των περιφερειών της χώρας. Η ακριβής μορφή του συντελεστή διαφοροποίησης έχει ως εξής:

⁴ Οι Emerson et al. (1992) χρησιμοποίησαν τέτοιες μεθόδους κατά την εκτίμηση των συνεπειών του ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος. Ο Cignolani (1993) έκανε το ίδιο πράγμα αναφορικά με την σύγκλιση των περιφερειών στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

$$\Sigma.\Delta. = \frac{\sqrt{\frac{\sum_{i=1}^{i=15} (X_i - \bar{X})^2}{N}}}{\bar{X}}$$

όπου X_i είναι η τιμή κάθε μεταβλητής, \bar{X} είναι ο μέσος όρος των τιμών της μεταβλητής, i είναι ο αριθμός των περιφερειών (δηλαδή 13) και N ο αριθμός των παρατηρήσεων. Για κάθε χρονική περίοδο και για κάθε μεταβλητή βρίσκουμε μία τιμή του συντελεστή διαφοροποίησης, που φανερώνει την εξέλιξη του σχετικού βαθμού ανισότητας μεταξύ των 13 περιφερειών. Μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων, συμβαίνει όταν ο συντελεστής διαφοροποίησης διαχρονικά μειώνεται. Όταν ο συντελεστής διαφοροποίησης όλων των εξεταζομένων μεταβλητών ή της πλειοψηφίας αυτών μειώνεται, συμπεραίνουμε ότι υπάρχει σύγκλιση μεταξύ των περιφερειών. Οι συντελεστές διαφοροποίησης για τις μεταβλητές που εξετάζονται απεικονίζονται στον Πίνακα 2, ενώ η διαχρονική τους εξέλιξη παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 2.

Διάγραμμα 2 : Μέσος συντελεστής διαφοροποίησης

Το πρόβλημα με την παραπάνω κλασική προσέγγιση ποσοτικοποίησης των περιφερειακών ανισοτήτων δεν είναι σε θέση να μας οδηγήσει σε συμπεράσματα στην περίπτωση που ένα σημαντικό μέρος των εξεταζομένων μεταβλητών "οδηγεί" προς μια κατεύθυνση (π.χ. σύγκλιση) και το υπόλοιπο προς μια άλλη (π.χ. απόκλιση). Για το λόγο αυτό στην εμπειρική μας ανάλυση υπολογίζουμε –και στηρίζουμε τα συμπεράσματά μας– στην μέση τιμή του συντελεστή διαφοροποίησης όλων των μεταβλητών (βλ. Πίνακα 2).

Πίνακας 2: Συντελεστές Διαφοροποίησης, 1960-2000

	1960	1970	1980	1990	2000
1. ΑΕΠ κατά κεφαλή (% μέσου όρου χώρας)			0,15	0,14	0,17
2. Αριθμός νέων κατοικιών ανά 1000 άτομα		0,44	0,26	0,45	0,22
3. Αριθμός δωματίων νέων κατοικιών/ 1000 άτομα		0,32	0,19	0,34	0,15
4. Όγκος σε χιλ. m3 νέων κατοικιών / 1000 άτομα		0,40	0,18	0,30	0,12
5. Οικιακή χρήση ηλεκτρικού ρεύματος /1000 άτομα	1,59	0,85	0,33	0,21	0,19
6. % ανεργίας	0,41	0,31	0,29	0,27	0,03
7. Επιβατ.αυτοκ. ΙΧ σε κυκλοφορία / 1000 άτομα	1,38	0,73	0,46	0,38	0,21
8. Αριθμός κλινών θεραπευτ. /1000 κατοίκους	0,66	0,66	0,44	0,38	0,34
9. Αριθμός ιατρών /1000 κατοίκους	0,67	0,44	0,58	0,47	0,31
10. Αριθμός οδοντιάτρων /1000 κατοίκους	0,75	0,37	0,56	0,38	0,31
11. Αριθμός φαρμακείων /1000 κατοίκους	0,32	0,33	0,31	0,19	0,33
12. Αριθμ δημοσ. σχολείων(δημοτικά, Γυμνάσια, Λύκεια) /1000 άτομα	0,27	0,34	0,31	0,22	0,19
13. Αριθμ. Διδακτ.προσ. Δημοσίων σχολείων / 1000 άτομα	0,11	0,19	0,09	0,06	0,19
14. Μαθητές δημ. σχολείων / δάσκαλο	0,09	0,11	0,11	0,08	0,09
15. Μαθητές Γυμνασίων / καθηγητή	0,17	0,07	0,07	0,08	0,11
16. Μαθητές λυκείων /καθηγητή	0,19	0,09	0,09	0,08	0,10
17. Ταξί σε κυκλοφορία/1000 κατοίκους	0,51	0,28	0,29	0,28	0,07
18. Λεωφορεία σε κυκλοφορία /1000 κατοίκους	0,38	0,30	0,24	0,33	0,27
19. Αρ. κατοίκων πρωτεύουσας / αριθμ. κατοίκων περιφέρειας	0,74	0,58	0,53	0,50	0,34
20. Πυκνότητα πληθυσμού, (κάτοικοι / τ.χμ.)	1,46	1,82	1,95	1,94	0,49
21. Κλίνες σε ξενοδοχεία ανά κάτοικο			1,15	1,29	1,20
22. Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών ανά κάτοικο		1,64	1,58	1,68	1,30
23. Διανυκτερεύσεις ημεδαπών ανά κάτοικο		0,32	0,39	0,52	1,69
24. Γεννήσεις ανά κάτοικο	0,11	0,08	0,09	0,10	0,60
25. Διαφορά αστικού και αγροτικού πληθυσμού	1,58	2,09	0,99	2,47	2,32
26. Κύριες τηλεφ/κές συνδέσεις,συσκευ/1000 κατ.		0,52	0,52	0,37	0,31
Μέσος συντελεστής διαφοροποίησης	0,63	0,55	0,47	0,52	0,45

Σχετικό με την έννοια της σύγκλισης είναι και το θέμα των ανισοτήτων μεταξύ των περιφερειών και της διαχρονικής τους εξέλιξης. Το θέμα της διαχρονικής εξέλιξης των περιφερειακών ανισοτήτων το εξετάζουμε με τη βοήθεια πινάκων κατάταξης των περιφερειών βάσει των τιμών του δείκτη ποιότητας ζωής. Ως δείκτης ποιότητας ζωής της περιφέρειας, ορίζουμε τη μέση τιμή των τροποποιημένων (scaled) μεταβλητών της. Η "τροποποιημένη" τιμή μιας μεταβλητής X , X^* κυμαίνεται μεταξύ 0-100 και ορίζεται ως εξής:

$$X^* = 100(X - X_{\min}) / (X_{\max} - X_{\min})$$

όπου X είναι η τιμή της μεταβλητής, X_{\min} και X_{\max} είναι οι ελάχιστες και μέγιστες τιμές και X^* είναι η τροποποιημένη τιμή της μεταβλητής, για μεταβλητές που σχετίζονται θετικά με την ποιότητα ζωής και

$$X^* = 100 - [100(X - X_{\min}) / (X_{\max} - X_{\min})],$$

για μεταβλητές που σχετίζονται αρνητικά με τον δείκτη ποιότητας ζωής (π.χ. ποσοστό ανερ -

γίας, αριθμός μαθητών ανά δάσκαλο, πυκνότητα του πληθυσμού, αριθμός κατοίκων πρωτεύουσας / αριθμός κατοίκων περιφέρειας)⁵.

ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Χρησιμοποιήσαμε δύο στατιστικά μέτρα προκειμένου να υπολογίσουμε την εξέλιξη των ανισοτήτων στην ποιότητα ζωής στην Ελλάδα στις δεκαετίες του 1960, 1970, 1980, 1990 και 2000. Σε αντίθεση με προηγούμενες μελέτες, η προσοχή μας εστιάζεται σε μεταβλητές που έχουν άμεση σχέση με την ποιότητα ζωής. Τα αποτελέσματα της πρώτης προσέγγισης παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 2 καθώς και στον Πίνακα 2, ενώ τα αποτελέσματα της δεύτερης προσέγγισης απεικονίζονται στον Πίνακα 3.

Με βάση το τον Πίνακα 2 και το Διάγραμμα 2 μπορούμε να κάνουμε τις εξής παρατηρήσεις:

- 1) Για τις περισσότερες μεταβλητές παρατηρήθηκε μείωση των ανισοτήτων σε όλη την τετρακονταετία. Η μείωση είναι αρκετά έντονη αναφορικά με τη γενική κοινωνικο-οικονομική κατάσταση και τις υπηρεσίες πρόσβασης στα υλικά και άυλα αγαθά. Δεν παρατηρείται σε μεταβλητές που έχουν σχέση με την ελκυστικότητα και την κοινωνική διαστρωμάτωση. Αυτό φανερώνει την τάση ορισμένων ελκυστικών περιοχών και πόλεων να προσελκύουν περισσότερα άτομα και έτσι να διογκώνουν τις κοινωνικές ανισότητες στο εσωτερικό τους.
- 2) Η μείωση των ανισοτήτων δεν ήταν συνεχής από το 1960-2000. Στη δεκαετία 1980-1990 υπήρξε αντιστροφή της τάσης και οι ανισότητες στην ποιότητα ζωής αυξήθηκαν για όλες σχεδόν τις μεταβλητές. Αναφορικά με τον αριθμό νέων κατοικιών και δωματίων ανά 1000 κατοίκους, αυτό ίσως οφείλεται στη συνεχή και απότομη δόμηση λόγω της αύξησης του τουρισμού στα νησιά του Ιονίου και του Αιγαίου πελάγους.
- 3) Τέλος, κοιτάζοντας τη γραφική παράσταση του μέσου όρου των 26 μεταβλητών μπορούμε ανεπιφύλακτα να συμπεράνουμε ότι οι περιφερειακές ανισότητες μειώθηκαν στην Ελλάδα από το 1960 μέχρι το 2000. Η μείωση ήταν ιδιαίτερα αισθητή από το 1960 μέχρι το 1980, ενώ αντιστράφηκε στην επόμενη δεκαετία συνέχεια. Μετά το 1990 οι ανισότητες μειώνονται. Οι εξελίξεις αυτές μπορούν να ερμηνεύσουν και την αποτελεσματικότητα της περιφερειακής πολιτικής στις επιμέρους δεκαετίες. Είναι φανερό ότι στη δεκαετία του 1980 η περιφερειακή πολιτική υπήρξε αναποτελεσματική.

⁵ Ένα ερώτημα που προκύπτει από την ανάλυση που χρησιμοποιούμε είναι -δεδομένης της μακράς περιόδου ανά - λυσης- κατά πόσον το ειδικό βάρος των επιμέρους δεικτών παραμένει διαχρονικά σταθερό εφόσον οι ανάγκες και προτεραιότητες της ελληνικής κοινωνίας έχουν αλλάξει σημαντικά τα τελευταία χρόνια. Ένας τρόπος για να απαντηθεί αυτό το ερώτημα θα ήταν η χρήση συντελεστών στάθμισης των επιμέρους μεταβλητών με βάση κατάλληλα διαμορφωμένα ερωτηματολόγια. Όμως κάτι τέτοιο δεν γίνεται στην παρούσα εργασία. Θα μπορούσε ωστόσο να αποτελέσει αντικείμενο μελλοντικής έρευνας.

Πίνακας 3: Δείκτης Κατάταξης Ποιότητας Ζωής - Κατάταξη Περιφερειών της Ελλάδας 1960-2000

	1960		1970		1980		1990		2000	
	Δείκτης Ποιότητας Ζωής	Κατάταξη	Δείκτης Ποιότητας Ζωής	Κατάταξη	Δείκτης Ποιότητας Ζωής	Κατάταξη	Δείκτης Ποιότητας Ζωής	Κατάταξη	Δείκτης Ποιότητας Ζωής	Κατάταξη
Αττική	79,0	1	76,0	1	70,0	1	75	1	71	1
Κρήτη	43,0	2	42,0	2	45,0	2	45	2	42	3
Νότιο Αιγαίο	35,0	3	37,0	3	35,0	4	32	4	35	4
Κεντρική Μακεδονία	28,0	4	34,0	4	38,0	3	35	3	33	5
Νησιά Ιονίου	27,0	5	28,0	5	32,0	5	31	5	43	2
Πελοπόννησος	25,0	7	23,0	7	24,0	8	18	9	25	10
Δυτική Ελλάδα	23,0	6	25,0	6	30,0	6	17	10	26	9
Δυτική Μακεδονία	21,0	9	20,0	9	20,0	10	21	8	28	8
Θεσσαλία	20,0	10	18,0	10	22,0	9	23	7	30	7
Αν Μακεδονία & Θράκη	18,0	8	22,0	8	25,0	7	27	6	31	6
Στερεά Ελλάδα	17,0	12	15,0	12	16,0	12	15	12	22	11
Βόρειο Αιγαίο	15,0	11	17,0	11	18,0	11	14	13	20	13
Ήπειρος	13,0	13	14,0	13	15,0	13	16	11	21	12
Τυπική απόκλιση	17,4		16,7		15,0		16,8		13,6	

Ως δείκτη ποιότητας ζωής της περιφέρειας, ορίζουμε την μέση τιμή των τροποποιημένων (scaled) μεταβλητών της.

Ο Πίνακας 3 παρουσιάζει τη μέση τιμή των ταξινομήσεων που έγιναν με βάση την "τροποποιημένη" τιμή των μεταβλητών που επηρεάζουν την ποιότητα ζωής στην περιφέρεια. Αναφορικά με το επίπεδο ανάπτυξης, η Αττική παραμένει στην πρώτη θέση αναφορικά με την ποιότητα ζωής, ακολουθούμενη από την Κρήτη, το Νότιο Αιγαίο και τα νησιά του Ιονίου. Τις τελευταίες θέσεις καταλαμβάνουν συνήθως η Ήπειρος, το Βόρειο Αιγαίο και η Ανατολική Μακεδονία & Θράκη. Βελτίωση του επιπέδου ποιότητας ζωής παρουσίασαν η Θεσσαλία, η Μακεδονία και η Δυτική Μακεδονία, ενώ χειροτέρευσαν τη θέση τους η Πελοπόννησος και η Στερεά Ελλάδα. Βέβαια, όλες αυτές οι τάσεις είχαν σαν αποτέλεσμα τη μείωση των –μεταξύ των περιφερειών– ανισοτήτων σε όλη τη διάρκεια της χρονικής περιόδου 1960-2000.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η εργασία αυτή εξέτασε την σύγκλιση και την εξέλιξη των ανισοτήτων μεταξύ των περιφερειών στην Ελλάδα από το 1960 μέχρι το 2000. Οι περιφερειακές ανισότητες ορίστηκαν και εξετάστηκαν με βάση έναν δείκτη ποιότητας ζωής. Υπολογίσαμε την πραγματική σύγκλιση ή απόκλιση μεταξύ των 13 περιφερειών της Ελλάδας χρησιμοποιώντας δύο (συμπληρωματικές) προσεγγίσεις, η πρώτη βασισμένη στο συντελεστή διαφοροποίησης και η δεύτερη βασισμένη σε κατατάξεις βάσει των τιμών του δείκτη ποιότητας ζωής. Αρχικά, επιβεβαιώθηκε η μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων στην Ελλάδα, με εξαίρεση τη δεκαετία του 1980. Στη συνέχεια, διαπιστώθηκε η σχετική βελτίωση των αναπτυξιακών χαρακτηριστικών της Θεσ-

σαλίας, Μακεδονίας και Δυτικής Μακεδονίας ενώ χειροτέρευαν τη θέση τους η Πελοπόννησος και η Στερεά Ελλάδα.

Βιβλιογραφία

- Allardt E. (1976) "Dimensions of Welfare in a Comparative Scandinavian Study", *Acta Sociologica*, XIX, 3.
- Allardt E. (1981) "Experiences from the Comparative Scandinavian Study with a Bibliography of the Project", *European Journal of Political Research*, 9: 101-111.
- Andrews F. και A. Szalai (eds.) (1980) *Quality of Life: Comparative Studies*, Sage Publication, London.
- Barro R. και Sala i Martin X. (1991) "Convergence across States and Regions", *Brookings Papers on Economic Activity*, 107-82.
- Barro R και Sala i Martin X. (1992) "Convergence", *Journal of Political Economy*, 100(2).
- Baumol W.J. (1986) "Productivity Growth, Convergence and Welfare: What the long Run data show" *American Economic Review*, December, 1075-85.
- Bradburn N. (1969) *The Structure of Psychological Well-Being*, Chicago, Aldine.
- Cantril H. (1965) *The Patterns of Human Concerns*, Rutgers University Press, New Brunswick.
- Galtung J. και Wirak A. (1976) "Human Need, Human Rights and the Theories of Development", UNESCO Workshop, *Applicability of Social Indicators to National Planning in Thailand*, Bangkok.
- Gerson E. (1976) "On Quality of Life", *American Sociological Review*, 41: 793-806.
- Cignolani M. (1993) "Disparities Regionales de Produit par Tete Dans ls Communaute Europeene", *EIB Papers*, 19: 7-41.
- Commission EC (1990) "One market, one money", *European Economy*, No 44, October.
- Dulauf S.N. και Johnson P.A. (1992) "Local Versus European Convergence across National Economies", *London School of Economics Financial and Economic Group Discussion Papers Series*, No.13.
- Emerson M., Gros D., Italiane A., Pisani J. και H. Reichenbach (1992) *One Market, One Money* Oxford University Press.
- Hauser S. και S. Lörcher (1973) "Lebensstandard und Sozialprodukt. Ein Vergleich BRD-Japan", *Konjunkturpolitik*, 2: 81-116.
- Inglehart R. (1977) *The silent Revolution*, Princeton University Press, Princeton.
- Krugman P. (1991) "Increasing Returns and Economic Geography", *Journal of Political Economy*, 99(3).

- Krugman P. και Venables (1990) "Integration and the Competitiveness of Peripheral Industry", στο Bliss, C. και Braga de Macedo, J. (eds.), *Unity with Diversity in the European Economy: The Community's Southern Frontier* (Cambridge: Cambridge University Press), 56-75.
- Van der Ploeg και Tang (1992), "The Macroeconomics of Growth: An International Perspective", *Oxford Review of Economic Policy*, 8(4): 15-28.

Λιαργκόβας Παναγιώτης
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Αργοναυτών και Φιλελλήνων, 38221 Βόλος,
e-mail: liargoua@uth.gr

Γιαννιάς Δημήτρης
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Αργοναυτών και Φιλελλήνων, 38221 Βόλος,
e-mail: cobet@acci.gr

Φωτόπουλος Γιώργος
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Αργοναυτών και Φιλελλήνων, 38221 Βόλος,
e-mail: gfotoopoulos@uth.gr

